

Kırsal Nüfusun, Kırsal Alanları Özelinde Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmaya Bakışı

Rural Population's View of Sustainable Rural Development Specific to Rural Area

Şuayib GEVKER¹

Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Institute of Social Sciences, Department of Geography, Department of Human and Economic Geography, Erzurum, Turkey
sueyup.gevker@ogr.edu.tr
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Zeki KODAY²

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Turkey
zkoday@atauni.edu.tr

Bu araştırma makalesi, Prof. Dr. Zeki KODAY'ın danışmanlığında doktora öğrencisi Şuayib GEVKER tarafından hazırlanan "Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları'nda Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Açısından Mekânsal Analiz" isimli doktora tez çalışmasının ilgili bölümden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Geliş Tarihi/Received 01.11.2023

Kabul Tarihi/Accepted 08.02.2024

Yayın Tarihi/Publication Date 25.03.2024

Cite this article as: Gevker, Ş. & Koday, Z. (2024). Rural population's view of sustainable rural development specific to rural area. Current Perspectives in Social Sciences, 28(1), 64-78.

Öz

Coğrafi mekanın birincil kullanıcıları olan kırsal nüfus ve bu nüfusun yararlandığı alanları ifade eden kırsal alanlar, tarihin hiçbir döneminde günümüzdeki kadar baskılanmaya ve geleneksel yapılarını tehlikeye düşüren kullanım kalıplarına maruz kalmamıştır. Çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutlarda dengesiz bir yararlanmaya sahne olan bu hassas ekosistemler, yerel paydaşlarının önemsenmesine ve kulak verilmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada, kırsal alanlardaki yerel paydaşlardan ilksel muhataplar olan kırsal nüfusun, geleneksel yapılarıyla zaten benimsemiş oldukları sürdürülebilirlik kavramına ilişkin, kalkınma olgusu temelindeki farkındalığı önem arz etmektedir. Bu minvalde çalışmada, Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları'nda yaşayan kırsal nüfusun, sürdürülebilir kırsal kalkınma kavramına karşı yaklaşım ve tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmamızda nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla amaca uygun örneklem evreni tespit edilmiş ve havza arazilerinde yaşayan kırsal nüfusun dengeli dağılımı dikkate alınarak çalışma uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kırsal kalkınma, Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları, yarı yapılandırılmış görüşme formu

Abstract

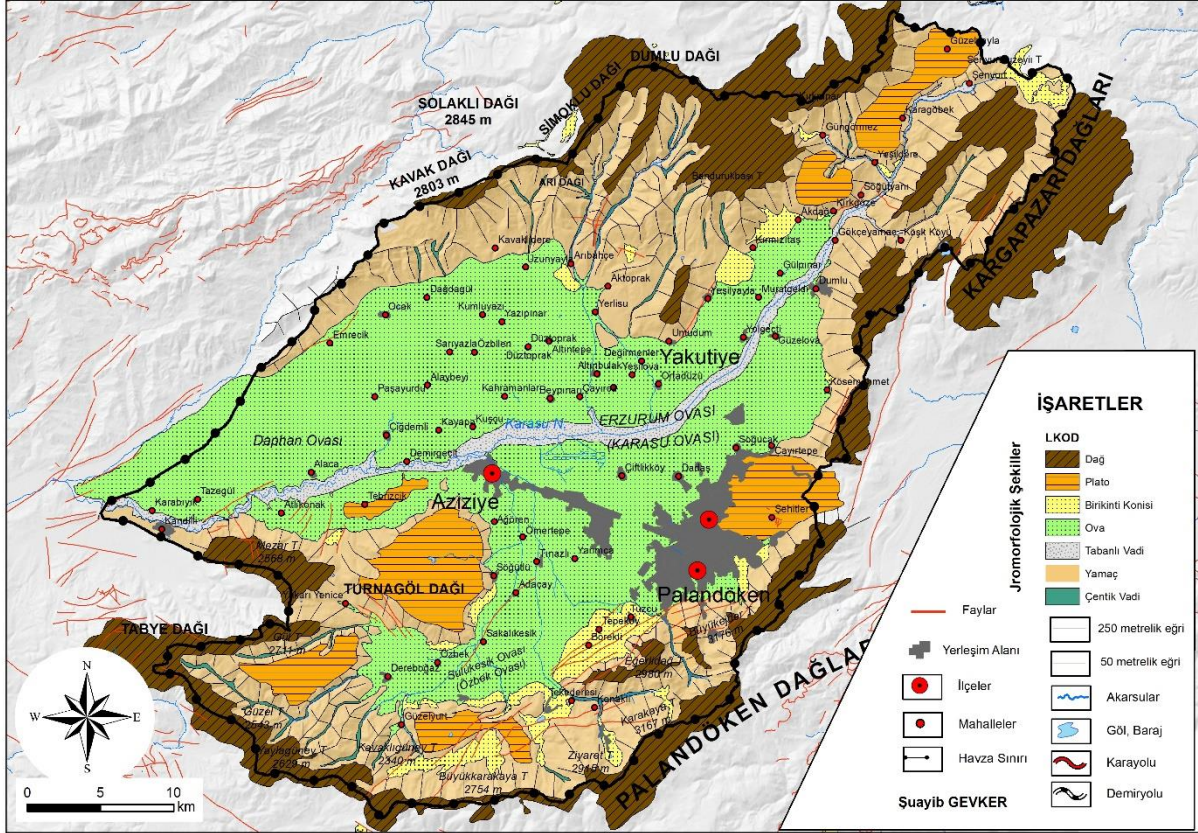
The rural population, which is the primary users of geographical place, and the rural areas that refer to the areas that this population benefits from, have never been exposed such suppression and usage patterns that endanger their traditional structures as they are today. These fragile ecosystems, which are experiencing unbalanced utilization in environmental, social and economic dimensions, need their local stakeholders to be cared for and listened to. At this point, the awareness of the rural population, which is the primary interlocutor of local stakeholders in rural areas, on the basis of the progress phenomenon regarding the concept of sustainability, which they have already adopted with their traditional structures, has important. In this manner, in our study, the approaches and attitudes of the rural population who are living in the Erzurum Plain and Daphan Plain Basins towards the concept of sustainable rural development were tried to be determined. In our study, a sample universe suitable for the purpose was determined with semi-structured interview forms which are one of the qualitative research methods and the study was applied by taking into account the balanced distribution of the rural population who are living in the basin lands.

Keywords: Sustainable rural development, Erzurum Plain and Daphan Plain Basins, semi-structured interview form

Giriş

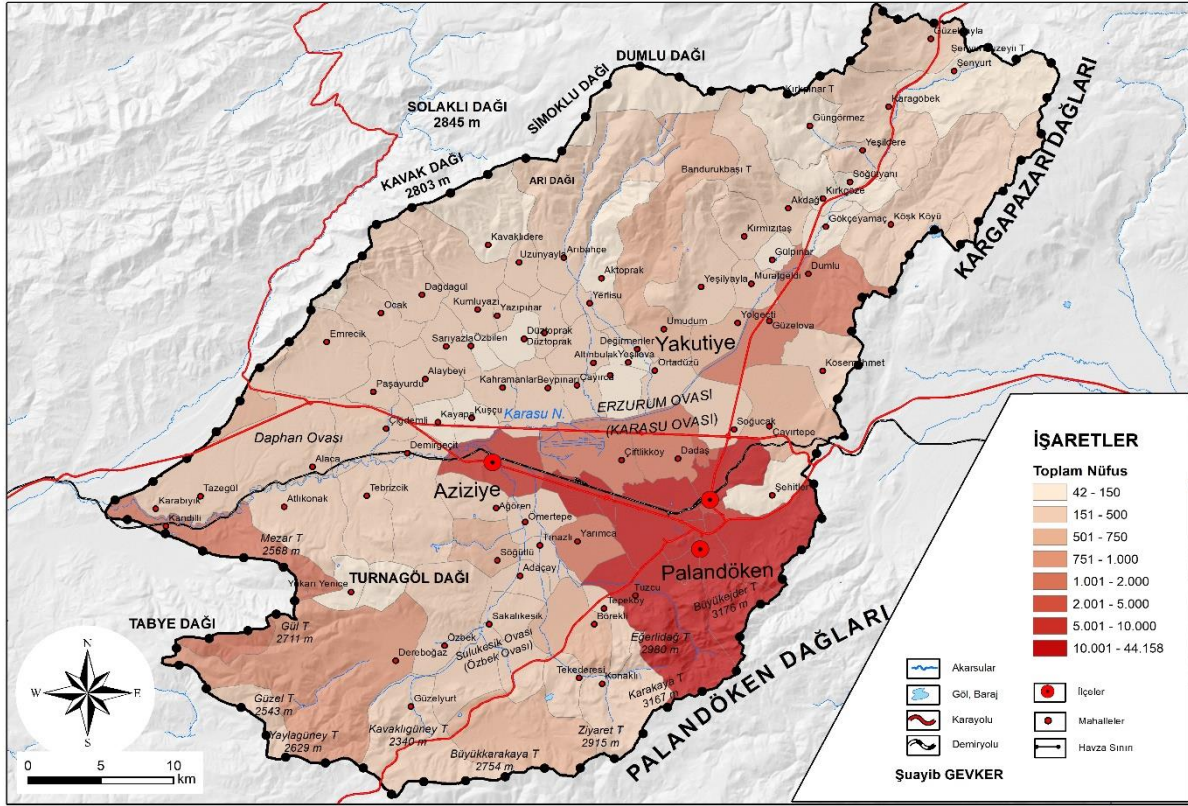
Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları, ülkemizin Kuzeydoğu Anadolu bölümünde, yükselti olarak Türkiye'nin çatısı diyebileceğimiz bir bölgenin merkezinde yer almaktadır (Atalay, 1978, s. 3-6). Sahip olduğu coğrafi özelliklerden, fiziki coğrafyasının kazandırdığı kontinentalite ve bunun şekillendirdiği beşeri coğrafyasının karasal koşullara uyum sağlamış geleneksel yapısı, her zamankinden daha fazla korunmaya ve saygı gösterilmeye ihtiyaç duymaktadır (Sözer, 1963, s. 19-42). 1853,39 km² yüzölçümü ile ova alanları, dağlık araziler ve plato sahaları şeklinde farklı özellikte coğrafi üniteleri kompleks bir yapı sergileyen havza arazileri, idari olarak Erzurum ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Yerel yönetim bağlamında Erzurum iline bağlı Aşkale, Aziziye, Palandöken ve Yakutiye ilçeleri kırsal alanlarından oluşan havza arazileri içerisinde 78 kırsal yerleşme bulunmaktadır. Çalışmamıza konu olan 78 kırsal yerleşme birimi ve bağlılarında yaşayan kırsal nüfus miktarı ise çalışmamızın yapıldığı zaman dilimi itibarıyla 28.332 kişidir (TÜİK 2022).

Harita 1 Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları Fiziki Haritası

Yöntemler

Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın, kırsal nüfus tarafındaki farkındalığını ve tutumunu tespit etmeye çalıştığımız araştırma, nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme formları ile yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Havza arazilerinde yer alan 78 kırsal yerleşme birimi içerisinden dengeli bir dağılımla belirlenen 265 hanede çalışma uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, 12 sorundan oluşmaktadır ve kırsal nüfusun öncelikle çevre algısını, toplumsal yapısının bileşenlerini, sosyodemografik özelliklerini ve sosyoekonomik durumunun çerçevesini ortaya koymak üzere (Uzun, 2014)'dan yararlanılarak hazırlanmıştır. Havza arazilerinde yer alan 78 kırsal yerleşme birimi öncelikle tarafımızdan gezilerek yerinde gözlemler yapılmış, sonrasında kırsal nüfus ile yüz yüze anket çalışmaları, yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulamaları ve mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerden görüldüğü üzere, havza arazilerindeki durumunu birebir gözlemlediğimiz kırsal yaşam ile kırsal nüfusun bu bağlamda bizlere sunduğu çıktılar tutarlılıklar arz etmektedir.

Harita 2 Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları Yerleşme Haritası

Nitel araştırma yöntemlerinden, fenomenolojik yaklaşımın kullanıldığı çalışmamızda, kırsal nüfusun bireysel olarak havza kırsal yaşamına dair dün ile bugününün kıyası, yarına ilişkin beklenti ve kaygılarının tespitine odaklanılmıştır (Berry, Maliski, & Ellis, 2006, s. 297-310). Yarı yapılandırılmış görüşme formumuz hazırlanırken konuyla ilişkili akademik literatür taranmış ve alan yazınından yararlanılmıştır. Formun oluşturulmasından sonra, alan yazınına hakim akademik personelin formu kontrolleri sonrasında, Atatürk Üniversitesi Etik Kurulu onayı alınmış ve uygulama yapılan bireylere gerekli bilgilendirmeler yapılarak, gönüllük esasıyla çalışmalar yürütülmüştür.

Bulgular

Çalışmaya, Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları arazilerinde yer alan 78 kırsal yerleşme biriminden 265 hane katılmıştır. Katılımcıların %96,23'ü (n:255) erkek, %3,77'si (n:10) kadın nüfustan oluşmaktadır. Eğitim durumlarına bakıldığında 125 bireyin ilkökul, 57 bireyin ortaokul, 63 bireyin lise, 10 bireyin ön lisans ve 10 bireyin ise lisans mezunu oldukları tespit edilmiştir. Ortalama yaşın 37,58 yaş ile 59,4 yaş aralığında değiştiği havza kırsal nüfusuna dahil katılımcılardan, 220'sinin çiftçi, 45'inin ise diğer meslek gruplarına dahil olduğu belirlenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formumuz uygulandıktan sonra elde edilen verilerin analizinde, kırsal nüfusun çevre algısı, sosyodemografik yapısı ve sosyoekonomik durumuna ilişkin 3 ana başlık etrafında şekillenen havza kırsal yaşamının güncel durumu ortaya konulmuştur (Atalay Oral, 2019, s. 354-372).

Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları denildiğinde aklınıza gelen kelimeler nelerdir? Neden bu kelimeleri tercih ettiniz?

Havza kırsal nüfusunun çevre algısını belirlemeye yönelik oluşturulan sorulardan biri olan bu başlıkta verilen cevaplar, daha çok ekonomik faaliyet grupları ile ilişkili olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Büyük bir orana sahip olan ekonomik faaliyetlerle ilgili cevapların ardından, havzanın geleneksel yapısının sahiplenilmesi ve kültürel aidiyeti vurgulayan milliyetçi cevaplar ön plana çıkmaktadır. Geçim kaygısına sahip olan nüfusun, kırsal yaşamı boş vermişliği ile gelişen olumsuz cevapları ise dikkat çeken bir diğer veriyi oluşturmaktadır.

*Bereket, temiz hava ve yer şekilleri. *Engebe, hayvancılık. *Arazi verimi ve çalışma koşulları. *Bilinçsiz tarım, boşa heba olan

tarım alanları. *Bereket. *Mera. *Sulamayla birlikte tarım ve hayvancılık. *Tarım. *Düzlük alan, tarım ve hayvancılık. *Hayvancılık ve düz alanlar. *Ekip biçilen topraklar, meralar, yaylalar, otlaklar. *Kalkınma (maddi ve manevi refah). Sulama (projeler sulama ile ilgili olduğu için. Verim (ürüne su verince verim artar). *Bol, bereketli topraklar. *Boşa yorgunluk, çünkü verim düşük. *Birçok uygarlığa başkentlik yapmış ve doğunun kalesi. *Kendi arazilerim. *Tarım ve hayvancılık. *Kaliteli en iyi buğdayın üretildiği yer. *Tarım ve hayvancılık. Erzurum Ovası, tarım ve hayvancılık için yeterli alana sahip. *Cehalet, geri kalmışlık. Sebepi tabii ki eğitim. *Tarlalar. *Hikaye, boş iş. *Su kaynakları, yeşil alanlar. *Tarım, ekilebilir alan, üretici olmam. *Öz vatanımız ve atalarımız. *Güzel bir arazi. Doğru şekilde değerlendirilebilirse çok güzel olur. *Mera, tarım ve hayvancılık. *Verimli sulama. *Geniş alan ve hayvancılık. *Tabanından suyunu alır Daphan Ovası, ambar buğday yatağı. Doğunun bereketi. *Verim, bitki ve otlak. *Büyük verimli ovalar. *Erzurum Ovası verimli topraklarıyla ilk aklıma gelen özelliği bu. *Arazi sulaması. *Sulama havzası. *Tarım ve hayvancılık. *Havası, suyu, hayvancılık ve Mert Dadaşları. *Biz hiçbir fayda görmediğimiz için olumlu hiçbir fikrim yok. *Tamamen çiftçilik ve hayvancılık yapılan ovalar. *Tahıl ambarı. Çünkü bölgenin buğday ve saman ihtiyacını karşılıyor. *Buğday ambarı ve Sulu tarım. *Buğday, yulaf ve sulu arazi. *Yeşillik ve suluk alan. *Huzur, tarım ve hayvancılık. Çünkü içinde bulunduğumuz ortam ve duygum. *Otlak, hayvancılık. Çünkü uğraş alanımıza giriyor. *Düzlük alan, verimli topraklar. *Tarım, hayvancılık, organik sulama. *Geniş alan, geniş bir kullanım alanı. *Çok güzeldir. *Tarım geliyor çünkü gelir nedenim tarımdır. *Büyük tarım. *Düzlük alanlar. *Tarım arazisi. *Hayvancılık, tarım. *Ekin, buğday çünkü geçim kaynağı olduğu için. *Temiz hava, hayvan, yeşillik. Huzur verdiği için. *Bilgim yok. *Kuru arazi, sulama imkanları henüz tam olarak ovaya yayılmış değil. *Tarım geliyor, tarıma elverişli araziler olduğu için. *Tarım. *Düz, bereketli topraklar. *Hububat, bol kazanç. Lakin akla gelen kelimeler ile sonuçlar çok farklı. *Tarımın ve hayvancılığın merkezi olarak görüyorum. *Sulu tarım geliyor. Çünkü tarım için gerekli su desteği sağlanıyor. *Sulu tarım. Belirtilen sahalarda su bulunmasından dolayı ve elimizde bulunan tarımsal alanların sulama eksikliğinden dolayı. *Erzurum Ovası merkez tarafı, Daphan Ovası Aşkale tarafı. *Verimli ve kolay kullanılan. Ayrıca ova oluşu.

Havzadaki dağlık araziyi kullanım şekilleriniz nelerdir? Dağlık araziden başka ne şekilde yararlanabilirsiniz?

Bu başlıkta kırsal nüfusun, havza coğrafi ünitelerinden dağlık alanlar üzerindeki tasarruflarına ilişkin sorulan soruya verilen cevaplarda, hayvancılık faaliyeti amaçlı olarak otlak ve mera alanı şeklinde yararlanmanın yoğun olduğu görülmektedir. Otlak ve mera alanı şeklinde kullanımına ek olarak, yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimi, alternatif faaliyetlerden turizm etkinlikleri ve arıcılık gibi faaliyetlerinde cevaplara yansıdığı görülmektedir. Dağlık alanın ciddi manada ağaçlandırmaya ihtiyaç duyduğu ve yanı sıra korunması gerektiği de cevaplara yansıyan diğer verilerdir.

*Çevreye duyarlı kullanım, hayvanların daha verimli kullanması. *Hayvanlar için otlak alanı. *Hayvancılık. *Hayvan otlatma. Başka şekilde doğa turizmi olarak kullanılabilir. *Mera. *Merada hayvanları otlatma. *Ekilirse yararlanılabilir. *Küçükbaş hayvancılık yaparak. *Tarım faaliyetleri ve mera olarak kullanıyoruz. *Hayvanları otlatmak. *Tarım ve hayvancılık. *Rüzgar tribünleri kurulabilir. Sadece hayvan yayılıyor. *Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık. *Büyük güneş enerjisi sistemleri kurulabilir. *Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği. *Kullanılmıyor, zahmetli olduğu için. *Sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji santralleri kurulabilir. *Hayvan otlakları olarak kullanıyoruz. Bizim dağdan, başka bir şey olmaz. *Bizim dağımız yok. Toplulaştırma da bizim köyü biraz otlak bakımından etkiledi. Keşke toplulaştırma yapılmıyaydı. *Tarım. *Tarım, vazgeçmedik. *Hayvancılık, arıcılık. *Şuan yaylacılık şeklinde kullanılıyor. *Yaylacılık. *Mera ve tarım arazisi olarak. *Otlak alan. *Doğal olarak yetişen bitkilerinden yararlanıyoruz. *Hayvancılık, arıcılık. *Dağlar koyunsuz, kuzusuz bom boş yatıyor. *Yayla olarak kullanıyoruz, öyle de kalmasını istiyoruz. *Genelde hayvancılık. *Kullanım şeklimiz hayvanların otlaması ve kış için ot biçmektir. *Mera olarak otlatma yapıyoruz. *Dağlık araziyi kullanmıyoruz. *Mera hayvancılığı için kullanılmaktadır. Bu alanları bu bölgedeki insanlara tahsis ederek bu durumun devamı sağlanabilir. *Ağaçlandırılmalı. *Kış turizmi, hayvancılık otlatma alanları, dağ yürüyüşleri. *Otlatma ve bitki örtüsü türlerinden toplayıp, faydalanma. *Otlak olarak kullanıyoruz. Mantar vb. toplayıcılık yapılabilir. *Ağaç dikilmesi. *Hayvancılık. *Verimsiz arazi. *Dağlık olduğu için kayak yapıyoruz. *Dağlık olduğu için kayak ve avlanma yapıyoruz. *Hayvan otlatmak için. Başka şekilde yararlanamayız. *Tarıma elverişli değil. *Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkta yararlanabiliriz. *Küçükbaş için elverişlidir. *Hayvan otlatma ile kullanıyoruz. Ağaç dikimi ile değerlendirilebilir. *Hayvanlarımızı otlatarak. *Hayvan otlatarak ve eğimi az olan yerleri ekip biçerek değerlendiriyoruz. Belki kömür madeni vs. olabilir ki geçmişte maden aramaları yapılmış. *Kış turizmi olarak tasarlanabilir. *Hayvan otlatma için kullanıyorum. *Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlarımızı otlatmak için kullanıyoruz. Ağaçlandırarak. *Hayvancılık. *Dağlık alanlara ev yapılı, tarla olan yerlere değil.

Atalarınız (dedeleriniz) Erzurum Ovası ve çevresindeki dağlık araziden ne şekilde yararlanmaktaydı? Siz neden bu üretim veya geçim sistemlerinden vazgeçtiniz?

Havza kırsal alanlarındaki geleneksel yaşamın çerçevesini ortaya koymaya yönelik sorulan bu başlıkta, kırsal nüfusun

atalarının geçmişte dağlık araziler başta olmak üzere havza kırsal alanlarında hayvancılık ve tarımsal üretimi emek-yoğun yöntemlerle gerçekleştirdiği cevapları verilmiştir. Geçmişte dağlık arazinin, günümüzde modern tarım araçları ile erişilemeyen bölümlerinde tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü, dağlık alanda tarım için elverişli olmayan arazilerin boş bırakılmamak üzere otlak ve mera alanı şeklinde kullanıldığı da cevaplarda detaylandırılmıştır.

**Bilinçli kullanım, doğallığa önem verme. *Hayvancılık amaçlı kullanılırdı. Aynı amaçla kullanıyoruz. *Hayvanlara otlak için kullanılırdı. *Hayvancılık yaparak sürdürüyorlardı. Faaliyetin maliyetlerinin artması, süt ve et gibi üretilen ürünlerin ucuzaya satılıp değerinde pazarlanamaması sonucu daha kazançlı işlere atılındı. *Tahıl ekilmekteydi. Masrafların artması, kırsal nüfusun azalması ve iş gücünün eksilmesi nedeniyle vazgeçilmiştir. *Yaylacılık. Biz insan yokluğundan vazgeçtik. *Celepçilik, merada hayvan otlatma. *Tarım ve hayvancılık. Emeğin karşılığının alınmaması. *Küçükbaş hayvancılık yapıyorlardı. Uğraşması hem zor hem de zaman alıcı. *Tarım ve hayvancılık. *Hayvanlarını otlatmaları, doğal bitkilerden yararlanmaları. *Dedemler öküz ile yamaçlardaki tarlaları sürüyorlardı. Şimdi bunu yapmak mümkün gözüküyor. *Dedelerimiz eskiden el ve kol gücü ile yapabildikleri kadar geniş alanda, araziye göre tarım yapmaktaydı. Yeni tarım yöntemlerinde ise tarımsal makine ve aletleri zor duruma sokacak alanlardan uzak durulmaktadır. *Bizim dağda tarlalar var. Eskiden o tarlalar ekilmiş, biz görmedik. Tarlaların yerleri belli, taşları temizlenmiş. *Atalarımızın izinden gitmeye devam ediyoruz. Üretimimizde artış olmuştur. *Mera hayvancılığı şeklinde. *Yaylacılık faaliyeti için kullanılıyordu. *Hayvanları faydalandırarak, hala devam ediyoruz. *Yaylacılık. Vazgeçme nedenimiz, hayvancılık gelirlerimizin düşmesi. *Aynı. *Hayvancılık ve tarım. *Tarlaları öküzlerle ekip, oraklarla biçerek geçimlerini sağlıyorlarmış. Köylerimiz göç verdiği için bırakılmış. *Her türlü kullanmışlar, verimde almışlar. Şuan verim alınamıyor. *Aynen devam ediyoruz (otlatma). *Yaylacılık. *Hayvancılık. Gençlerin köyde yaşamak istememesi. *Tarla yapmışlar. *Bizim yararlandığımız gibi. *Dağda hayvancılık, ovada tarımsal. *Tarım alanlarından ürün elde ederek yararlanmışlardır. Şuan modern tarım yapıldığından dolayı düzlük alanlar tercih ediliyor. *Aynı şekilde pek fark yok. *Öküzle tarım yaparlardı. *Çiftçilik yaparak. *Eskiden dağlık arazilerde kol gücüyle tarım yapılırken, şimdi teknoloji geliştiği için daha düz yerler tercih ediliyor. *Yeterli olmadığı için. *Yaylacılık yapıyorlardı. *Hayvancılık. *Tarım arazisi olarak kullanırlardı. *Dedelerim de hayvancılıktan yararlanırlardı. Ben bu geçim sistemlerinden vazgeçmedim. *Atalarımızda hayvancılıkla uğraşıyorlardı. *Kara saban olmadığından dolayı. *Eskiler, insan gücüyle yapıyordu. *Bir kısmı boş bırakıyordu. Geriye kalan olanakları dahilinde ekip biçiyordu. *Hayvanları otlatarak ve karınca kararınca ekip biçerek. *Aslında onlarla bizim aramızda fark yok. Aynı şekilde faydalanıyoruz. Düz yerleri ekip biçerek, eğimli yerleri hayvanlarımıza otlatarak. *Hayvanlarla kısıtlı imkanlar ölçütünde ekip, biçerlerdi. Şimdi ise farklı aletler ile ekip biçip, daha fazla tarım yapıyoruz. *Vazgeçmedik. *Tarım için faydalanılmıştır. *Yararlanmıyorlardı. *Atalarımızın izinden gidiyoruz, hayvan otlatmaya devam. *Dağlık arazi, öküz ve saban ile yapılan bir çiftçiliktir. O da şimdiki tarıma uymamaktadır. Orak, tırpan insan gücü kullanılmaktadır. *Onlar dağlık araziye kara saban ile işliyordu. Şimdi ise traktör. Traktör dağlık arazide çalışır mı bilmem, sizce? *Aynı şekil. *Yayla kullanımı varmış fakat köy mülkiyetinden çıkmış.*

Erzurum Ovası ve çevresindeki dağlık arazi ile ilgili olarak aklınıza gelen herhangi bir sorun var mıdır? Varsa bu sorunun nedenleri neler olabilir?

Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları'nda, kırsal nüfusun çevresel algısının belirlenmeye çalışıldığı bir diğer veri kaynağı olan bu başlıkta, kırsal nüfusun sorun olarak gördüğü problemlere yönelik cevaplar elde edilmiştir. Havza kırsal alanlarındaki sorunlar daha çok ekonomik faaliyetlerle ilişkilendirilmiştir. Şöyle ki, verilen cevaplarda tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetinde sulama sorununun ciddi boyutlarda olduğu vurgulanmıştır. Suyun havza arazilerine getirilmesiyle sorunun çözülemeyeceğinin, yanı sıra kapalı kanallar ve boru sistemleriyle yağmurlama, damla sulama gibi modern tekniklere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Cevaplara yansıyan oranı fazla bir diğer sorun, havza yüzey suları ile yer altı sularında mevsimsel olarak yaşanan drenaj problemleridir. Daha çok tarımsal üretimi tehdit eden bu sorun ile ilgili verilen cevaplar, Karasu Çayı'na ve havza bataklık alanlarına yakın kırsal yerleşmelerde ikamet eden katılımcılarda daha bariz bir hal almaktadır. Cevaplarda ön plana çıkan bir diğer sorun ise havza arazilerinin özellikle otlak ve mera alanlarında olmak üzere, taşıma kapasitesi üzerinde kullanımın yaygın olmasıdır. Kırsal nüfusun kullandığı arazilerin yanı sıra, göçerlere kiralanan arazilerde de bu durumun daha belirgin bir hal aldığı vurgulanmıştır.

**Aşırı küçükbaş hayvan otlatılması. Otlakların yetmemesi, özellikle de büyükbaş hayvanlara. *Yer altı su kaynakları. *Sulama kanalları boruya çevrilmeli. Hem su kaybı oluyor hem de arazilerin çoğu sulanamıyor. *Sulaklar eksik ve var olanlarda gelişigüzel yerleştirilmiş. *Bizim yöremizde en önemli sorun su sıkıntısı. *Doğal çevreye saygı gösterilmiyor. *Ova köylerinde yeterli derecede sulama yapılmamaktadır. Su kıtlığı çözülmeli. *Küresel ısınmanın etkisiyle dağlarımızdaki su kaynakları kuruyacak. Hayvanların dağda otlaması imkansız hale gelecek. *Su. *Ağaçlandırma yapılmıyor. *Ova alt yapısı, bahar aylarında su basması. *Dağlık alanların adil olarak kullanılmaması. *Kuraklık, nedeni ise iklim. *Dağ eteklerindeki köylerimizin*

su sıkıntısı var. Oraların göletlerle desteklenmesi gerekiyor. Ovalarımız ve çevresinde ağaçlandırma yok, büyük bir eksiklik. *Dağlık alanlarda mera arazilerinin dağılımı dengesiz. Köyler arasındaki paylaşım da hakkaniyete uygun davranılmıyor. *Otlak ve mera alanları aşırı derecede yörüklerle kiraya veriliyor. *Göçebelere verilmesi uygun değil. *Erzurum Ovası ve çevresindeki dağlık arazinin, Orman Bakanlığı tarafından ağaçlandırılması gerekiyor. Ormanlık alanlar, en büyük eksik. *Belediyenin ve yetkililerin duyarsızlığı. *Dağlık arazilerde hayvanların ve tarım arazilerinin su sıkıntısı. *Elektrik. *Dünyanın en güzel ovası ve altın gibi dağlar. Binlerce koyunun, kuzunun olmaması tembellik. *Göçerlerin yerleşik halka fırsat vermemesi. *Ulaşım diyebiliriz. Ulaşım sıkıntılı olduğu için, eğitim ve sosyal yaşamdan uzaklaşmaya etken olmaktadır. *Göçerlerin araziyi fazla tahrip etmesi. *Göçerlerin gelip hayvan otlatmaları. *Tek sorun kapasiteden fazla göçer getirilmesi ve bilinçsizce otlatılmasıdır. *Göçerler, meralarımızı haddinden fazla aşındırıyor. *Hayvanların içme suyu problemleri. *Aşırı otlatma. *Köyümüzün dağının olmaması, hayvanlarımızın zor otlamasına neden olmaktadır. *Alt yapı ve otlakların azalması, hor kullanılması. *Alt yapı sorunları. *Sorun yok. *Dağlık arazilere güzel yollar yapılmalı. *Arazinin bakımsız olması. *Tarım arazilerinin betonlaştırılması. *Hobi bahçeleri vb. inşaat tarzı gelişmeler arazileri tahrip ediyor. *Sulama sorunları ve izinsiz avcılık yapılması. *Arazilerin taşlı olması. *Yer şekilleri ve kuraklık. *Yetersiz ve kayalık olması, hayvan otladığını azaltıyor. *Arazilere gereği kadar önem verilmemesi. *Su problemi çok var. *Bilgim yok. *Susuz ve dik olması. *Dağlık arazi verimsiz oluyor. *Su olmaması. *Aslında herkes haklarına razı olsa, kimsenin bir şikayeti olmaz. Bunun aksi olduğu için meralar, hayvanları otlatmaya yetersiz kalıyor. *Arazilerin ya da imkanların, hakkı olan halka değil de menfaat uğruna başkalarına kiralanması söz konusu olduğu zaman, sıkıntı oluyor. *Su sorunu vardır. Yeterli destek ve gelişim olmamıştır. *Dağlık arazinin susuz olması. *Sulama. *Evet var. Hayvan otlatmakta kullanılan meraların yeterince sulanamaması.

Erzurum Ovası ve çevresindeki dağlık arazide yer alan önemli değerler (doğal/beşeri) nelerdir?

Bu başlıkta ise kırsal nüfusun Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları'nda algıladığı doğal ve beşeri değerlerin neler olabileceği ile ilgili soruya cevaplar alınmıştır. Havza arazilerinde yer alan, Erzurum ili ile özdeşleşmiş Palandöken Dağı'ndaki kayak merkezinin yanı sıra tabyalar, türbeler, kümbetler, köprüler, göletler ve tarihi mezarlar başlıca vurgulanan beşeri değerlerdir. Doğal değerlerde ise Karasu Çayı, Dumlu Dağı'ndaki Dumlu Baba kaynak suyu, plato alanlarında yer alan doğal oluşumlu göller, fay kaynakları ve çermikler, doğal otlak ve mera arazileri, zengin bitki örtüsü ve verimli topraklar cevaplara yansıyan verilerdir.

*Çobanlar ya da dağlık arazide kalanların konaklayacağı mağara. *Mağara, su yatakları. *Palandöken ve Konaklı kayak merkezleri. *Aygır Gölü. *Uçsuz bucaksız otlaklar. *Otladığın kaliteli olması. *Akarsular. *Dağlar, ovalar. *Su kaynakları, yeşil alanlar. *Yaylalar, su kaynakları, akarsular, halı saha ve sağlık ocağı. *Su kaynakları, yaylalar. *Otlanabilir alan. *Yer altı suları ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapması. *Tabyalar. *Madenlerimiz ve doğal su kaynaklarımız. *Baraj. *Sularımız ve meralarımız. *Öyle bir şey yok, taş köprü var sadece. *Ot, göl. *Doğallık. *Dumlu Baba Dağı'ndaki doğal su kaynağı. *Arıcılık, dünyaya örnek. *Bitkilerin yeterli şartlarda iyi yetişmesi. *Temiz hava, su ve otlaklar. *Dumlu Baba, 3000 yıllık kalemiz ve doğal güzelliği. *Sıcak su kaynakları. *Bitki örtüsü çeşitliliği. *Soğuk su kaynakları. *Yoktur. *Bitki örtüsü, soğuk suları ve yaylaları. *Toprak verimliliği, soğuk su kaynakları, mera zenginliği ve bitki örtüsü. *Palandöken Dağı, Doğu Anadolu Gözlem Evi. *Karasu, gölet, kayak ve su kaynakları. *Kayak merkezi, göletler, barajlar, hobi bahçeleri. *Mezarlar. *Türbeler. *Her bitkinin yetişmesi ve doğal kaynak sularımız. *Yok. Toprağın verimli olması. *Arazilerin verimsiz ve az olması. *Yaylalar. *Palandöken Dağları. *Dağlar. *Kesik Köprü, Celal Bey Köprüsü. *Gölet, baraj, köprü. *Bilgim yok. *Bitki örtüsü. *Hayvancılık, arıcılık ve ot olur. *Otlar, Meralar. *Dağlarda güzellik alanları olabilir. *Doğal su, temiz hava. *Kış turizmi, doğal arıcılık. *Su. *Ticari anlamda mahsullerin üretimi. Buğday, mısır, patates vb.

Kırsal mahallenizde herhangi bir doğal çekicilik veya tarihi bir kalıntı var mı?

Havza kırsal alanlarında, turizm destinasyonu olma potansiyeli taşıyan ve kırsal nüfusun farkındalığını celbetmiş, doğal ya da tarihi bir çekicilik unsuru var mı, şeklindeki soruyu içeren bu başlıkta; höyükler, türbeler, tarihi çeşmeler, kale kalıntıları ve tabyalar cevapları tarihi kalıntıları oluştururken; mağaralar, şelaleler, çermikler, göller ve zengin bitki örtüsü cevapları ise doğal çekicilikleri oluşturmaktadır. Kırsal nüfusun, doğal çekicilik ya da tarihi kalıntı kavramları ile doğal ve beşeri değer unsurlarını hemen hemen aynı kategorilerde ele alıp ayırmaya gerek duymadığı cevaplara yansıyan verilerden izlenmektedir.

*Hacı Ahmet Baba Türbesi ve hikayesi nedeniyle Nilgü Deresi (Kümbet). *Tarihi çeşmeler. *Tabyalar. *Mağara. *Kalor Tepe ve oradaki bir mağara (Ortadüzü). *Tespit edilmemiş bir kale (Güngörmez). *Vakıf camisi (Paşayurdu). *Damlayan Mağara (Aktoprak). *Eski yeraltı yolları, eski kilise (Dumlu). *Eski yerleşim yeri, höyük (Güzelova). *Kaleler, mağara (Kırkgöze). *Şahap Paşa Tabyaları (Gökçeyamaç). *Askeri Tabya (Karagöbek). *Taşköprü (Beypınarı). *Değirmen, şelale, çeşmeler, cami, kilise kalıntıları, Karasu Çayı, keşişler-taş kesilen insanlar (Muratgeldi). *Akdağ kaplıcaları (Söğütyanı). *Demir Çağ'a ait 3000 yıllık

kale, şelale (Güngörmez). *Doğal göller (Şenyurt). *Kümbet (Tazegül). *Pulur Höyüğü (Ömertepesi). *Kale (Ocak). *Dumlu Baba Çermikleri (Akdağ). *Mağara, taş ocakları (Yukarı Yenice). *Ören yeri, balıklı göl (Kumluyazı). *Şelale (Sakalikesik). *Bitki Örtüsü.

Erzurum Ovası ve çevresindeki dağlık arazinin gelecekteki durumu ile ilgili neler düşünüyorsunuz?

Havza kırsal yaşamının ileriye dönük projeksiyonlarının oluşturulmasına katkı sağlayabilecek bu başlıkta ise kırsal nüfusun, havza kırsal alanları ile ilgili geleceğe yönelik öngörülerini tespit edilmiştir. Verilen cevaplarda dikkat çeken en önemli husus, kırsal nüfusta büyük bir oranda kaygı durumunun söz konusu olduğudur. Doğal çevre unsurlarında meydana gelen/gelebilecek bozulmanın, doğal kaynak varlığı üzerinde olumsuz bir etki oluşturacağı ve bu durumun, havza kırsal yaşamının sonunu getirebileceği vurgulanmaktadır. Küresel iklim değişikliği gibi beşeri kaynaklı çevresel bozulmaların bilinçli ya da bilinçsiz teşvik edildiği/edileceği de cevaplara yansımıştır. Havza tarım arazilerinin şehirsel alanların baskısı altında olduğu, bu durumun gelecekte artarak, havzada tarım alanı diye bir arazi bütünlüğü bırakmayacağı şeklinde karamsar cevaplarda dikkat çekicidir. Kuraklığın artarak devam edeceği ve sulama probleminin gelecekte en önemli sorun olacağı da öngörülerden bir diğeridir. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin önemini yitirerek ortadan kalkacağı, dolayısıyla bu faaliyetlerin yürütüldüğü kaynak sahalarının, atıl kalarak orijinini kaybedeceği belirtilmiştir. Geleceğe yönelik kaygı dolu cevapların yanında, gelecekte ümit var olarak teknolojik gelişme paralelinde kırsal alan faaliyetlerinin daha verimli hale geleceğini, çevre bilincinin oturmasıyla doğal kaynaklarda koruma güdüsünün yaygınlaşacağını ve havzanın geleceğinin daha iyi olacağını vurgulayan cevaplarda, oransal olarak düşük kalmasına rağmen dikkat çekicidir.

*Çevresel bozulma, otlakların ortadan kalkması. *Sert iklim nedeniyle gelecekte gelişme görülmeyecek. *Merası az olan köylere yaylacılık fırsatı vermek. *Kuru ve verimsiz toprak yığınları. *Hiçbir şey. *İyi bir tarım arazisi ve hayvan merası. *Sanayileşme. *Geliştirilmesi lazım. *Dağlık arazinin yok olacağını düşünüyorum. *Teknolojik gelişimin etkisiyle daha da verimli hale geleceği kanısındayım. *Küresel ısınmanın etkisiyle dağlarımızdaki su kaynakları kuruyacak, hayvanların dağlarda otlaması imkansız hale gelecek. *Böyle giderse bırakın dağlık araziye, yaşayacak insan kalmayacak. *Karasu üzerine küçük barajlar yaparak araziye geliştirmek. *Sulama gelmesi, alternatif ürünler yetişmesi. *Su yetersizliği. *Mera hayvancılığı için planlı kullanım. *Aslında gelir ve üretim artıyor ancak buna oranla giderlerimizde bir o kadar fazla. Gider azaltılırsa gelişmişlik, ürün, üretim artar. *Güneş enerjisi santralleri, sistemleri kullanılabilir. *Otlak alanları geliştirilebilir. Yenilenebilir enerji santralleri için uygun koşullar var. *Hayvan otlığı. *Sürekli inşaatlar yapılarak yok edilebilir. *Ağaçlandırılmasını çok arzu ediyorum. *İlgilenilmezse herkes göç eder. *Bitki örtüsünün tahrip olması. *Pek değişiklik olacağını düşünmüyorum. *Kuraklık. *Hiçbir düşüncem yok. *Su kaynaklarını, hayvan yayılım alanlarına dağıtmak, canlı hayvancılığa destek. *Zamanla herkes şehirli olacak ve dağlar boş kalacak. *Verimli toprakları sayesinde gelecekte değer kazanabileceğini düşünüyorum. *Yanlış tekniklerden dolayı toprak verimsizleşiyor. *İnşallah güzel şeyler olur. *Kışın turizm olabilir. Yaz sezonunda ise ağırlık hayvancılık. *Bu sistemle gelecek düşünülemez. Ovada tarlada eken, üreten çok az çiftçi var. Zamanla o da kalmaz. Dağlık araziye de göçerler kullanıyor. *Verimin daha güzel yerlere gelmesi. *Sulama sorununun çözülmesi. Tarım ürünlerinin artırılması. *Tarım ve hayvancılık geliştirilmeli. *Böyle gelmiş böyle gider diye düşünüyorum. *Tedbir alınmalı. Yoksa gelecek nesiller otlatma alanı bulamayacak. *Ovanın acilen, yağmurlama sulama sistemine kavuşturulması lazım. Yoksa ekilecek arazi kalmayacak, vahşi sulama yüzünden. *Turizm için, gelişim için yeni tesisler kurulabilir. *Bu şekilde şehirleşme devam ederse, organik tarım açısından olumsuz sonuçlar doğurur. *Kentleşme artar ve zarar görür. *Kuraklaşacağız. *Gelecekte arazi verimi azalacak. *Salma sulama biraz daha devam ederse, çok kısa bir süre sonra Erzurum Ovası'nda toprak erozyonu olacaktır. *Yok olacak. *Tarım arazisine dönüştürülmesi. *Hiçbir şey. *Hayvancılık dışında başka faaliyetlerin yapılmayacağını düşünüyorum. *Toplulaştırma yapılması lazım. *Hayvancılığın geliştirilmesi. *Turizm ve hayvancılık. *Tarım arazisine dönüşmesini istiyoruz. *Gelecekteki duruma pek parlak bakmıyorum. *Olumlu bir gelecek düşünüyorum. Baraj yapılacağını düşünüyorum. *Bilgim yok. *Tarlaların tarım dışında yok olmasından korkarım. *Çok iyi düşünüyoruz. *İnşallah daha iyi olacak. *Ovalar büyük üreticilerin eline geçecek, küçük çiftçiler amele olarak çalışmaya mahkum kalacak gibi. *Meralar ıslah olursa iyi olur, yoksa iyi olmaz. *Halk olarak yekünen bilmali bir şekilde çevremizle ilgilenirsek, gelecek parlak olacaktır. *Hiçbir şey düşünmüyorum. *Modern tarım ve hayvancılık geliştirilmeli. Kış turizmi artırılmalı. *Böyle giderse, hiçbir şeyin değişeceğini düşünmüyorum. Şimdiye nazaran gelecekte, meralarda otlayan hayvanları göremeyeceğimi düşünüyorum. *Eğer ağaçlandırılırsa ileride turizme kazandırılabilir. *Önemsenimediği sürece, zamanla yok olabilir.

Doğal kaynakları kullanırken çevresel kaygılarınız mı ön plandadır yoksa ekonomik kaygılarınız mı?

Çalışmada kırsal nüfusun, havza arazilerinden yararlanırken çevresel ve ekonomik kaygılar çerçevesinde farkındalığını belirlemeye çalıştığımız bu başlıkta, verilen cevaplar kırsal nüfusun çevresel ve ekonomik kaygılarının dengede olduğunu göstermektedir. Denge unsurunun ön planda olduğunu vurgulayan cevapların ardından, çevresel kaygıların daha baskın

olduğu görülürken, ekonomik kaygıların ön planda olduğu cevaplarda ise daha çok geçim kaygısı taşıyan katılımcıların belirginleştiği görülmektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken husus, havza kırsal alanlarında yaşayan nüfus, doğal kaynaklardan yararlanırken yaklaşımını salt çevre bilinci ya da ticari kaygıya göre belirlemekten ziyade, gelir seviyesine koşut tutmaktadır. Değişkenler arasında negatif korelasyon sergileyen bu döngüde, gelirin tatmin ettiği ve arttığı dönemlerde daha çok çevresel kaygılar, gelirin tatminden uzak ve yetersiz kaldığı dönemlerde ise daha çok ekonomik kaygıların egemen olduğu sahadaki gözlemlerimize ve verilere yansımıştır.

**Hem çevresel hem ekonomik. *Gelir elde edildiği için daha çok ekonomik kaygılar. *Kaynakların kullanımı ülkeye katkı sağlar. *Toplum olarak yerleşen ekonomik kaygılar, her yerde ortaya çıkmakta. Bireysel olarak çevresel kaygılarım ön planda. *Ekonomik. *Çevresel kaygı. *Çevresel etkenler. *Her ikisi de. *Ekonomik kaygılar. *Çevresel. *Genelde ekonomik. *Çevresel kaygılarımız. *İkisi de. *Çevre. *Ekonomik kaygılarım. *Her ikisi de eşit şekilde diyebiliriz. *Çevresel kaygılarımız ön plandadır. Bizden sonra gelecek nesillere de ekilebilir arazi bırakmalıyız. *İkisi de ön plandadır. *Her iki ifadeden dolayı da kaygılıyım. Çünkü biri olmadan diğeri olmaz. *Çevreye pek zarar vermiyoruz ama ekonomik kaygılarımız da oluyor. *Genel olarak çevreye zarar vermediğimizi düşünüyoruz. *Doğal kaynaklar tükeniyor. Her ikisine de eşit mesafe de düşünürüm. *Bilgim yok. *Ekonomik kaynakları isteriz ve sondaj vurulmasını isterim. *Her zaman çevresel kaygılarımız. *İkisini de değerinde korumak amacım. *Normal şartlarda çevresel kaygılarımın ön planda olması gerekirken, şundaki ekonomik durumundan dolayı ekonomik kaygılarım ön plandadır.*

Organik tarım sizin için neyi ifade etmektedir?

Kırsal nüfusun, özetle yabancı etkiler ve yapay katkılardan uzak bir şekilde, doğal süreçler sonucu üretim faaliyetini ifade eden organik tarıma bakışını belirlemeye çalıştığımız bu başlıkta, katılımcılar organik tarımı daha çok sağlıklı yaşam ve doğal üretim kavramları ile ifade etmeye çalışmışlardır. Tüketimden ziyade daha çok üretim potansiyeline sahip olan bu bireylerin; bahsi geçen faaliyete ve bu faaliyetin üretim süreçlerine ilişkin açıklamalarını, sığ ve dar tutması ise dikkat çekicidir. Verilen cevaplar içerisinde, organik tarımın ekonomik açıdan faydalı olmadığını ve daha da uç cevaplar şeklinde gereksiz bir faaliyet olduğunu söyleyen katılımcıların oranının da yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu başlıkta katılımcıların vurguladığı diğer hususlar, faaliyetin ülke için çok önemli olduğu, faaliyeti yürütecek insanların dürüst ve tutarlı olması gerektiği ile organik tarım faaliyetinin ekonomik kaygılardan ayrı tutularak yürütülmesi gerektiği yönündeki cevaplar olmuştur.

**Sağlıklı yaşam. *Doğal tarım. *Doğallık. *Doğal ürün. *Yaşam biçimi. *Doğal yaşam. *Organik üretim. *Doğal üretim. *Süt. *İlaçsız üretim. *Sağlıklı besin, hormonsuz. *Doğal gübre ile üretim. *Gübresiz ekim. *Sağlıklı hayatın devamlılığı. *Doğal, sağlıklı üretim. *Sağlıklı ürün. *Gübresiz (kimyasal) üretim. *Yapay gübre kullanmadan yapılan tarım. *Sağlıklı yaşam ve ürün kalitesi. *Hiçbir şey. *Sağlıklı nesillerin inşası için elzemdir. *Temiz gıda yenmesini. *Kimyasal kullanmadan elde edilen ürün. *Sağlıklı beslenme, çevrenin korunması, geleceğe güvenle bakmak. *Hastalıkların azalması ve maliyetlerin düşmesi, sağlıklı yaşam. *Ürünümüzün tohumunu ve kendisini bizim üretmemiz. *En güzel ve vazgeçemediğim bir yöntem. Az ama sağlıklı, insana da hayvana da. *Uygun hava koşulları ve uygun şartlarda yapılan tarımsal üretim sistemi. *Organik tarımı yapacak kişilerin dürüst ve daha kontrollü yapması. *Daha az para kazandıran, boşa emek sarf ettiren şehir efsanesi sözü. *Gönül rahatlığıyla ürünleri tüketebilme. *Ürünlerin daha doğal bir şekilde yetişmesini sağlıyor. *Para. *Daha iyi gelir sağlaması. *Sadece sahtekarlık. *Doğal, kimyasal gübre olmadan üretim. *Sağlık ve çevreyi koruma. *Bizim yaptığımız organik. *Yeşillik, para. *Yaş geçince hiçbir şey. *Doğal ürünler. *Bilmiyorum, bizimki organik. *Daha fazla üretim. *Sağlıklı gıda tüketimi. *Sağlıklı tüketim. *Sağlıklı olmak üzere kazanç, getiri. *Organik beslenme. *Olmazsa olmaz. *Dürüstlük. *İlaçsız, gübresiz ekim, verim. *Masraf daha az. *Daha az üretim ama sonucunda sağlık. *Sağlık. Gübrelemenin olmaması. *Bitkisel ilaçlar kullanmadan doğal üretim sağlamak. *Öze dönüş, sağlıklı yaşam sürme, global baskılara başkaldırma. *Kimyasal gübre kullanmamak. *İlaçsız üretim. *Ot biçme, hayvanlara getirme. *Yılları değerlendirmek, helal kazanç yaparak. *Gübresiz ve doğal üretilen her şey. *Doğal besin. *Sağlıklı ve verimli ürün eldesi. *Her şeyin doğal. *Zararın en az olduğu ve en ucuz maliyet. *Sağlıklı yaşam, sağlıklı ürün. *Sağlıklı üretim. *İlaçsız, gübresiz sağlıklı besinler. *Her şeyden önce insan sağlığı. *Çok doğal. *Doğal beslenme, ilaçsız, kimyasalsız ürünler. *Hiçbir şey ifade etmez. *Çevreye insanlara ve hayvanlara zarar vermiyor. *Toprağa işleyen ilaç ve gübre kullanımı olmadan yapılan tarım. *Sağlık, huzur dolu bir ömür için gerekli alanları. *Yaşamak için önemli, artırılması gerekiyor. *Organik beslenme, sağlıklı yaşam. *Doğal beslenme. *Organik gübre ile üretim. *Her şeyin doğal olmasını ifade ediyor. *Sağlıklı doğal ürünler elde ediyorum. *Herhangi bir gübre kullanmadan doğal üretim. *İlaçlamadan doğal olarak yetiştirilmesi. *Her şeyin saf olması. *Kaliteli ve iyi mal kalitesi. *Doğallığı. *Sadece bir aldatmaca. *Organik sebze, meyve ve tahıllar. *Sağlıklı bir hayat. *Doğal ortam. *Alın teri ile suni/kimyasal gübre vs. kullanmaksızın yapılan tarımı ifade eder. *Gübresiz olarak yetiştirilen tarımı, hasadı ifade ediyor. *Doğru bilgi ile verimli olarak yapılması, toplumumuzun geleceği için yapılacak doğru tarımdır. *Organik tarım para kazandırmaz. *Kimyasal ilaç kullanmamak.*

**Organik tarım 1980'lere kadarki tarım, şu zamanda organik tarım yok. *Sağlığımıza ve çevremize olan güvenin artması demek. *Az ürün ve sağlıklı besin. *Hormonsuz, sağlıklı temiz bir ürün. *Gübresiz ve ilaçsız üretim yapmak. *Kimyasal olmadan üretim. *Sağlıklı beslenme, hastalıkların azalması. *Hiçbir şey. *Kimyasalsız üretim. *Etkin kırsal kalkınma. *Kimyasal olmadan üretim yapmak. *Şuan ki geçim kaynağım, geleceğe yatırım.*

Sizce genç nüfus hangi koşulların sağlanması halinde köyde yaşamayı tercih eder?

Katılımcıların yarı yapılandırılmış görüşme formumuzun bu başlığında verdiği cevaplar, havzadaki kırsal yaşamın sosyodemografik çerçevesini ortaya koyma açısından önemlidir. Havza özelinden ülkemiz geneline, kırsal alanlarda günümüzün en önemli problemleri kırsal nüfusun istikrarlı bir şekilde azalıyor olması, ciddi manada kırsal alanların aleyhine şehrsel alanların lehine olmak üzere göç olgusunun yaşanmaya devam etmesi ve atıl kalan doğal çevre unsurlarının, orijinlerini kaybetmeleriyle sonuçlanan süreçlerin acımasızca yaşanıyor olmasıdır. Bu noktada kurumsal çerçevede yerel yönetim unsurlarından merkezi yönetim paydaşlarına kadar, politika yapıcı ve uygulayıcıları ile yöneticilerin çabası kuşkusuz tartışılmazdır. Ancak problemin sahadaki muhatapları olan kırsal nüfus başta olmak üzere yerel unsurlar, çabaların çok fazla işe yaramadığını belirtmektedir. Tüm bu çabalara rağmen, genç nüfusun her geçen yıl havza arazilerinden göçlerinin artarak devam ettiği görülmektedir.

Konuya ilişkin, kırsal nüfusun bu başlıkta vurguladığı üç temel nokta; iş imkanı, sosyal güvence, teşvikler ve desteklemelerdir. Katılımcılar en fazla kırsalda yürütülen ekonomik faaliyetlerin, genç nüfusa asgari ücret kadar katkısının bulunmaması, kırsalda sosyal güvenlik primlerinin ödenmemesi ve konut, arazi, araç-gereç gibi destek ve teşviklerin yetersiz kalması başlıklarını detaylandırmışlardır. Bahsi geçen durumlardan mağduriyet yaşayan genç nüfusa, kız verilmemesi de kırsaldaki evliliklere engel olup, genç nüfusun göçünü teşvik etmektedir. Şöyle ki, evlenme çağında kız nüfusa sahip olan aileler, tam tersi olacak şekilde evlenmek isteyen erkek nüfusun şehre göçüp, en az asgari ücret seviyesinde gelir ve sosyal güvenceye sahip bir işte çalışmaları durumunda kızlarını vereceklerini beyan ederek, adeta kırsaldan şehre göçü desteklemektedir. Verilen diğer cevaplar, sosyal aktivitelerin yürütüleceği tesislerin eksikliği, ulaşım imkanlarının yetersiz kalması ve eğitim imkanlarına erişimde sorunlar yaşanması şeklindedir.

Katılımcılar, havza kırsal alanlarında yaşayan genç nüfusun şehrsel alanlara olan göçünü, daha çok ülkede meydana gelen ekonomik değişkenlerle açıklama çabasındadır. Kırsal nüfus tarafından, havza kırsal yaşamının temelini oluşturan tarımsal üretim ve hayvancılıktan bağımsız gibi görülen göç olgusu, şehrsel ihtiyaçlar ve imkanlara erişimle çözülecekmiş gibi görülmektedir. Bahsi geçen kırsal faaliyetlerin önemi görmezden gelinmektedir. Gerçekçi bir yaklaşımla tarımsal faaliyetler ve hayvancılığın modern üretim tekniklerine kavuşturulması, teşvik ve desteklemelerin hak eden paydaşlara şeffaf, sorgulanabilir ve denetlenebilir süreçlerle verilmesi, sosyal güvenlik kavramının kırsal nüfusun kaygısı olmaktan çıkarılıp kapsayıcı bir formata dönüştürülmesi ve son olarak sosyalleşmenin gereği olan tesisleşmenin gerçekleştirilmesi ile göç olgusunun durdurulup, tersine dönebileceğini vurgulayan kesim de katılımcılar içerisinde önemli bir orana sahiptir.

**Eğitim, iş imkanı ve sosyal hayat. *Bakkal, gençlerin takılacağı bir yer, köy halkının duyarlı olması. *Hiçbir koşul, genç nüfusu köyde tutamaz. *Gelişmiş ulaşım ve iletişim ağları. *İş imkanı, eğitim ve sağlık hizmeti. *İş imkanı. *Gelir durumunun artırılması. *Devlet desteği. *Tarımsal destekleme ve denetim. *Sosyal güvence garanti altına alınırsa, genç nüfus göç etmez. *Üretimin doğru yapılmasının öğretilmesiyle kazanç sağladığını fark edecek, üretimin teşvik edilmesiyle köyde kalacaktır. *Afganlar çalıştığı için, köyde kimse çalışmıyor. *Çiftçilerin desteklenmesi. Ürünler için pazar oluşturulması. Desteklemelerin denetimi yapılıp, hak edene verilmesi. *İş desteği. *Köydeki insanın evlenmesi çok zor. O çözülsürse hepsi çözülür. *Geleneksel yöntemler yerine, yenilikçi destekler verilmesi. Köydeki hayatın teşvik edilmesi. *Köy denildiğinde insanlarda doğan ön yargının kırılması. *Gençlere iş desteği, tarım ve hayvancılık için devlet desteği. *Makineleşme, gelir artması. *Hepsi teknolojiye bağlanmış. *SSK'lı iş, devlet desteği. *Devlet destek vermeli, iş imkanı. *Ekonomik şartların düzelmesi, sosyal faaliyetlerin çoğalması, yaşam standartlarının düzeltilmesi. *Hayvancılık ve tarım ürünlerinin maliyetinin düşük, gelirinin yüksek olması. *Ulaşım, altyapı, internet ve benzeri. *İnternet, ulaşım, turizm, toplu etkileşim alanları. *Yaşadığın evin ve çevrenin yaşanabilir düzeyde olması, doğalgazın gelmesi, en önemlisi de köye kız verilmesi, kimse köye gelmiyor. *Barınma, iş imkanı. *Yeterli sermeye. *Aç kalırlarsa. *Teknoloji gelirse yaşar. *Girdi maliyetlerinin düşmesi, devlet desteklerinin artması, ürün pazarlama sorununun ortadan kalkması, yeterli sulama imkanları sağlanması. En önemlisi de emeklilik şartlarının kolaylaştırılması ve çiftçinin çok fazla yıprandığını esas alarak, emeklilikte yaş ve primin azaltılması. *Üretilen ürüne devlet garantisi ve ürün fiyatının memnun etmesi. Tarımsal aletlerin ve mazotun ucuz alınması. Genç çiftçilerimizin sigortalarının devlet tarafından karşılanması. *Sağlık sigortasının devlet tarafından karşılanması. Alım-satım piyasasının, devlet denetiminde olup, ürünlerin araçlar tarafından çarçur edilmemesi. Modern çiftçilikte, devlet desteklerinin artırılması. *Evliliklerin kolaylaştırılması halinde, yaptıkları işlerden kazanç elde etmeleri halinde (tarım ve hayvancılık). Yakıttaki artışlar.*

*Tarım ve hayvancılık dışında iş imkanlarının olması gerekir. Kırsaldaki en büyük göç nedeni, gençlerimiz evliliklerini yaptıktan sonra barınma sorunu ve iş imkanlarının olmaması. Devlet destekli köyüne ev yapılırsa, iş imkanı tanınsa memleketini terk etmez. *Düzenli ulaşım araçları. Ürünlerimizi ederinde değerlendirebileceğimiz bir sistem. *Tarım arazisi için işleyecek ekipman olması, arazinin sulama imkanı. Alternatif ürün ekimi ve yetiştiriciliği. *Sosyal yaşam olmaması. İnternet, mesken sorunu. Hayvancılık ve tarımın düzenli getirisi olmaması. *Eğitim ve ekonomide refah düzeyi artarsa göçler azalır. *Doğalgazın gelmesi. Alt yapı ve üst yapı çalışmalarının tamam olması. Yaşayacak bir evi olması. *Köy gencine kız bile verilmiyor. Yeterli kazanç sağlanılmıyor. Tembel bir toplum oluyoruz onun etkisinden. Her şeyimizi zirai aletlerle çözmeye çalışıyoruz. Masraflar, akaryakıt çok olunca da işin içinden çıkamıyoruz. İşin özü üretken olamıyoruz. *Daha güzel yaşam şartları. *Kefil istemeden, faizsiz krediler. Köylü şehirlinin efendisidir. *Başta eğitim, sağlık ve ulaşım olanaklarının artırılması ve akılcı tarım-hayvancılık politikaları. *Okul, internet, sosyal faaliyetler. *Nüfus artışı desteklenmesine rağmen, tarım arazileri yetersiz. Aynı zamanda da desteklemeler yetersiz kalıyor. Hibeler tutarsız, tesislerin modernleşmeye ihtiyacı var. Genç nüfusu bırak, bende bırakma aşamasındayım, harcı borcunu kurtarmıyor. *Devletin verdiği destekler yetersiz. Çoğu imkandan yararlanamıyoruz. Hibe hayvan veriyor, yeterli sayıda alamıyorsun veya yerin uygun değil diye sıkıntı çekiyorsun. *Market, düğün salonu ve benzeri, çocuklar için oyun sahası. *Sosyal aktivitelerin geliştirilmesi, ulaşım, kış mevsimi için doğalgaz. *Daphan Ovası'na su gelmesine rağmen bizim arazinin çoğu sulanmıyor, suya uzak. *Genç nüfus kendi potansiyelinin farkında, iletişim çağında yaşıyorlar. Bu yüzden bilgi ve enformasyona ulaşma noktasında sıkıntı çekmiyorlar. Fakat bu bilginin, ilgi ve sonuca dönüşmesi için mevcut ekonomik şartların düzelmesi lazım. Ayrıca önceki neslin, gençlerin cesaretine güvenmeleri lazım. Köye dönüş ve TOKİ yapılmalı. *Ailenin sürekli nüfus artışından dolayı, arazilerinin ve hayvanlarının bölünmesi. Geçim için yeterli arazinin ve hayvanın olmaması. *Kardeşlerimin 4 tanesi arazi yetersizliği yüzünden köyü terk etti. Arazi ve hayvan desteği verildiği zaman, gençlerin de iş yapabileceğini düşünüyorum. *Ellerinde yeterli arazi ve hayvan sayısı olduğu zaman köyde yaşarlar. Nüfus artışı arazileri parçalıyor. *Saat başı otobüsün geçmesi, üretimin artırılması ve benzeri. *Ekonomik gelirin artması, ekonomik girdilerin azalması. *Genç nüfusun istekleri. *Devlet desteği, hayvancılığa destek, ahır ve çiftlik kredisi. *Köylülerin oğullarının evlenme imkanları artsa, köy demek kadının olması demek. Kadınsız hiçbir şey olmuyor. *Devlet genç nüfusa asgari ücret maaş verirse, sigorta yaparsa, gençler gitmez üretim yapar. Çoğu, şehirde asgari ücrete çalışıyor. *Tarım alanında gelişen teknolojiye sahip olmaları sağlanarak. *Köylerde devlet planı ile ülke ekonomisine ve insanın kendi ekonomisine yarar sağlayacak üretim yapılması gerekir. *Kazancın artması, yaşam refahının artması. *Eğitim mecburi olduğu için çocuklarımız 20-26 yaşına kadar okuduğu zaman ne benim mesleğimi sevebiliyor ne de şehirde bir meslek sahibi olabiliyor. Babaya maddi olarak destek sağlayamıyor. Biz babalarda geçim, eğitim derken aynı yerde saymaktan farklı bir şey yapamıyoruz. Okul bittikten sonra evlatlarımızın geneli işsiz. *En önemli sıkıntı eğitim tabi ki. Fakat hayvancılık da dededen kalma, eski yapılarda olmuyor. İmkan ve yer sıkıntısı olduğundan, insanlara o yapılarda hayvan bakmak, zor ve verimsiz geliyor. Sonunda başaramayıp bırakıyorlar. Eğitim ve kırsal hayat yaşanabilir bir duruma getirilmeli. *Genç kesim arazi sahibi olursa, köyde yaşamayı tercih eder. *Gelir düzeyinin yükselmesi ve girdilerin düşürülmesi. Bunun yanı sıra rahat ve sosyal bir yaşamın sağlanması. *Tarımın yanı sıra, ek iş olarak çalışabileceği iş alanları da olsa köyde yaşamayı tercih eder. Ve tabi evlilik kaygısı çözümlenmeli. *Gençlere köyde kız vermiyorlar. Bu sorun çözümlenmeli. Devlet destekleri artmalı. Köyler gençlere cazip hale getirilmeli. *Devlet desteği, girdi maliyetlerinin azalması ve otomasyon sisteminin geliştirilmesi. *Sosyal ve kültürel faaliyetlerin olması, desteklerin artırılması. Üretimin, devletimiz için ne kadar önemli olduğunun gençlere anlatılması. Yetiştirilen bütün ürünlere devlet garantisi verilmesi. *Gençlerin evlenme problemi çözümlenmeli, başka çaresi yok. Gençler evlenebilmek için şehirde asgari ücrete mecbur çalışmak zorunda kalıyor. *Bence devlet köylünün sigortasını karşılansın, köye dönüş olur. Gençler sigorta için şehre göç etmez. *Rahat ulaşım, güzel eğitim ve köydeki iş imkanlarının artması. *Tarlamız, suyumuz ve hayvanlarımız bol olursa. *Ne zaman geliri, bir memurun gelirinden fazla olursa, o zaman kalır. *Devletimiz genç nüfusa destek vererek, geri dönüşümsüz kredi, iş imkanı sağlayarak. Sosyal aktivite ve eğitim için destek verildiği takdirde, gençlerimiz yerleşim yerlerinde yaşamaya devam edip göç etmek zorunda kalmayacaklardır. *Ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri imkanların gelişmesi ve daha rahat kazanç ortamı sayesinde tercih edilebilir. *Şehirlerdeki imkanlar, köylere de verilebilirse, genç nüfusu köylere çekebiliriz. Aynı zamanda teşviklerle ve de sosyal konutlarla genç nüfusu köylerde tutabiliriz. *Şehirde verilen hizmet ve haklar, köylere de verilirse kalırlar. Örneğin TOKİ köylere de girerse vatandaşlar kalırlar. *Fikrim yok. *Ekonomik şartların iyileştirilmesi. Arazide sulama, maliyetlerin düşürülmesi. *Ekonomi, sosyal iletişim ve sigorta. *Bu şartlarda hiçbir genç nesil köyde kalmak istemez. *Çiftçilik desteklenmeli, hayvancılık. *İleri teknoloji, rahat yaşam ve para kazanmak. *Yeterli alan ve imkan açılırsa, tarımda sanayileşme gelişirse. *Şartların iyileştirilmesi, modern makineleşme ve ekonomik destek ile yaşanılabilir. *Gelir düzeyinin yükseltilmesi durumunda. *Hiçbir şey istemiyorlar. *İş imkanı, eğitim. *İş güvenliği. *Bilmiyorum. *Eğitim, sağlık ve modern tarım. *Çiftçiye elindeki ürünleri daha değerli bir şekilde pazarlayabileceği bir ortam hazırlanırsa, geçim rahat sağlanırsa, genç kesim o zaman köyde kalır. *Tarıma ve çiftçiliğe verilen desteklerin artması. *İşsizlik sorununun ortadan kaldırılması. *Refah düzeyi fazla olursa, göçlerin azalmasına sebep olur. *Devlet desteği

yeterli değil. Üretilen ürünlerin alım garantisi değersiz. *Ulaşım ve kaliteli yaşam. *Sigortaların devlet tarafından karşılanması ve ahırlarda fenni sisteme geçilmesi, devletin hak edene destek vermesi. Tarım aletlerinde fiyatların uygun hale getirilmesi. *Tarım arazilerinin geliştirilmesi ve teşvik. *İş olanakları ve tarımda iyileştirme. *Huzur ve sağlık güvencesinin artması. *Eğitim gelişirse ve sağlık imkanı artarsa. *Genç çiftçilere faizsiz kredi, hayvancılığı kalkındırmak. *Üretim gelirlerinin artışı halinde, genç nüfus köyde yaşamayı tercih eder. *Ekonomik ve ulaşım şartları iyileştirilirse gençler köylerde durur. *Çiftçi ürettiğini, kendisini tatmin edecek şekilde pazarladığı zaman, genç nüfus köylerde kalacaktır. *Emeğin karşılığı alındığı zaman, genç nüfus köylerde kalır. *Genç nüfusun beklentilerini karşılama. *Desteklerin artırılması. Girdi fiyatlarının ayarlanması. İşletmeler kurulurken kolaylık sağlanması, hibeli desteklerden yararlandırılması. *Devlet destekli tarım yapılmalı. Ürettiği ürünlerin pazarlaması olmalı. Bir de mazot, gübre destekleri artırılmalı. *Benim memleketimde, gençlerin hiçbiri köyde yaşamayı kabul etmiyor. Çünkü memleketimin insanları tembel, çalışma hırsları yok. Tabiri caizse verin yiyeyim, üstüme örtün yatayım. *Genç girişimcilere devlet desteği ve hibelerin artırılması.

Neden kırsal mahallenizden/köyünüzden göç etmiyorsunuz?

Havza kırsal alanlarından, şehirselleşmeye gerçekleşen göç olgusuna katılmayan kırsal nüfusun, göç hareketine neden katılmadıklarını belirlemeye çalıştığımız bu başlıkta, verilen cevaplar daha çok havzaya aidiyeti vurgular mahiyetindedir. Havza coğrafi ünitelerinin doğallığı, temiz havası, sessiz sakin ortamı ve kırsal nüfusun geleneksel yaşam tarzına olan bağlılığı, göç olgusuna katılmamaları yönündeki dayanak noktalarını oluşturmaktadır. Bahsi geçen olgulara bağlı olarak göç etmeyen katılımcılar dışında; imkansızlıklar, cesaret edememe ve isteği olup da göç edeceği yere adaptasyon sağlayamama kaygısı ile göç etmeyenlerin bulunduğu da verilen cevaplardan gözlenmektedir.

*Sağlıklı bir yaşam, sakin bir yer, gürültü ve sesten uzak durma. *Kültürüne, havasına ve bulunduğu yere olan memnuniyetimden. *Seviyoruz. *Köyde çalışan, aç kalmaz. Lüksü tercih eden, sürünür. *Başka işten anlamıyorum. *Seviyorum. *Ata yadigarı, ayrıca ekonomik faktör. *Fırsat bulamadım. *Atamızdan kalma ev ve arazimiz olduğundan. *Ata ve dedelerimin köyü olduğu için. *Yaşantımdan memnunum. *İlk fırsatta göç edeceğim. *Geçim kaynağımız olduğu için. *İmkanlardan dolayı. *Maddi imkansızlık. *Başka seçeneğim yok. *Köyümü çok seviyorum. *Cesaretsizlik. *Seçenek olmadığından. *Köyümü seviyorum. Havasını, suyunu. Bizimki bir bayrak yarışı. Köyleri bırakırsak, buraları kimler yeşertecek. *Köyümü, komşularımı seviyorum. *Ata, dede mekanlarımız. Az da olsa köy alanlarında, daha sakin ortamlarda bulunduğumuz için. *Şehre yakın, işime rahat gidip, gelebiliyorum. Doğup büyüdüğüm yer. Başka yerlere uyum sağlayabilir miyim, bilmiyorum. Ama çocuklar büyüdüğünde iş imkanı olmadı mı, mecbur gitmem gerekti mi, gidebilirim. *Doğduğum topraklar, benim için kutsaldır. Terk etmem. *Geçim kaynağım hayvancılık ve tarım. *Ekonomik nedenlerden. *Başka şansımız yok. *Yaşımdan dolayı. *Köyü seviyoruz ama çocukları köyden evlendiremiyoruz. *Belli bir yaşa geldiğim için. *Ata yadigarı toprağım ve örf, ananelerim. *Atamın topraklarından ayrılmam. Göç etmeye cesaret edemem. *Köyümde arazimi işlemek istediğimden. *Çok seviyorum. *Geçim sıkıntısı. *Maddiyat sıkıntısı. *Mesleğim olduğu için. *Doğal yaşamayı seviyorum. *Zorunluluk. *Yaş geçti. *Manevi değerlerimize verdiğim değerden dolayı. *İş imkanı olsa hemen gideceğim. *Doğduğum yer. *Ben köyümü seviyorum, para da kazandım. *Geçim kaynağım burada. *Yakında bende gideceğim, böyle devam ederse. *İş imkanı yok. *Mesleğimi seviyorum. *Emekli olduktan sonra göç edeceğim. *Yapacağım bir işim yok. Köyümü ve işimi de severek yapıyorum. *Şu anlık eğitim gören çocuğum yok. Eğer okul olmazsa mecburen göç etmek zorundayım. Ben işimi de hayatımı da seviyorum. Üretmek her zaman her yerde gereklidir. Göç etmem için sebep yok. Ben üretmezsem sen yiyemezsin okuyan arkadaş. *Dışarıda yapacağım mesleğim olmadığından. *Göç ettik mi, başkaları mahallemize göç eder. Atalarımızın emanetine sahip çıkmamış oluruz. Biz buradan ülkemize faydalı olmak için üretmek, katkıda bulunmak için, buradan göç etmeyi düşünmüyoruz. *İmkansızlık. *İşim gereği. *İmkanımız yok. *Geleceğe dair planlarımın burada olması ve tabii memleketimi, köyümü seviyorum. *Ata topraklarını bırakamıyorum. *Sevdiğim için. *Şehirde iş olanağım yok, olsa göç ederim. *İmkan durumlarından dolayı. *İmkanımız kısıtlı. *Evimizin gelir kaynağının büyük bölümü, yaşadığımız yerden gelmekte ve şehre ulaşımında herhangi bir sorun yaşamadığımdan göç etmiyorum. *Şehre yakın ve geçimimi rahatlıkla sağlıyorum. *Geçim kaynağım burada ve düzenimi bozmaya cesaret edemiyorum. *Geçim kaynağım burada. *İşimiz olmadığından. *Başka alternatif olmadığından. *Köyümden memnunum. *İş imkansızlığından. *Köy geliri dışında gelirim yok. *Cesaret edemiyorum. *İş imkanları olmadığı için. *Ediyoruz. *Başka bir mesleğim yok. *Tarım arazileri ve mesleğimden dolayı. *Tarım ve hayvancılık için. *Artık cesaretim kalmadı. *Geçim kaynağım burada olduğu için ve sevdiğim için. *Gelir kaynağını, köyden sağladığım için. *Şartlar zor. *Köyümüzden göç eden çok var, kalanlar yaşlı olduğundan ve mesleği olmadığından. *İşim yok. *Ata topraklarımdan, üretimden vazgeçmem. *Ata topraklarımı, yurdumu seviyorum. *Geçim kaygısı. *Ata topraklarımdan, ekmeğimden vazgeçemem. *Ekonomik sorunlardan dolayı. *Yaşlılık. *Göç hiçbir zaman çare değil, devlet imkan sağlıyor. *Güleyim bari, şehre gidecek alt yapı yok (para). *Köyümü seviyorum. *Maddiyetten. *Çalışma hayatım, bu tarz faaliyetlerle geçtiği için, şehir hayatında zorlanacağımı düşündüğüm için. *Birkaç yıl sonra. *İmkanım yok. *Yapacak bir şey yok.

**Memnunum. *Tarım ve hayvancılıktan ümitliyim. *İmkanlar kısıtlı. *İmkanım olmadığı için. *Gidecek yerimiz yok. *Mecburi, geçim kaynağımız köyümüzden devam ettiği için. *Topraklarımızdan dolayı.*

İmkanınız olsa kırsal mahallenizden/köyünüzden göç eder miydiniz?

Kırsal yaşamın en önemli sorunlarından biri olan göç olgusunun, havzadaki kırsal nüfusun imkanları söz konusu olduğunda gerçekleşebilme potansiyelini sorguladığımız bu başlıkta, katılımcıların büyük bir bölümü, verdiği cevapları sosyoekonomik koşullarla değerlendirerek yanıtlamışlardır. Yaşadıkları alanda, gelir seviyesi açısından yeterli imkanlara sahip oldukları sürece göçü düşünmeyenlerin oranı baskındır. Bu cevaba paralel olarak, ekonomik açıdan sahip oldukları imkanların, göç edecekleri yerde daha iyi olacağı garantisi olursa, göç edebileceklerini söyleyenler de söz konusudur. İmkanlar söz konusu olduğunda koşulsuz göç edebileceklerini söyleyen katılımcıların yanı sıra, kesinlikle göç etmeyeceklerini beyan eden katılımcılar şeklinde, iki uçtaki cevaplarda çalışmaya yansayan diyen yanıtlardır.

**Hayır, nereye gitsen çalışmadan olmaz. Başkasına hamal olma akıllı insan işi değil. *Sessiz bir alan, tarım ve hayvancılık için uygun koşullar tam anlamıyla oluşturulursa, gitmek istemezdim. *Ülkeden ederdim. *Hayır etmezdim. Hayvancılığı seviyorum. İmkanlarımız az olduğu için fazlasını yapamıyorum. Az olanın da fazla bir katkısı olmuyor. 4 inek ile evimin ihtiyaçlarını sütünü, yağını, peynirini yapıyorum. Bir ek gelir olmuş oluyor. Aldığım maaşla birlikte hamdolsun geçinmeye çalışıyoruz. 6 çocuk, annem, eşim toplam 9 bireye bu şekilde bakıyorum. 9 kişiyle bir apartman dairesine sığamayız. Ama köyümüzdeki 2 odalı eve çok da rahat sığarız. *Hiç düşünmeden. *Belki. *Evet. *Hayır. *Türkiye'nin en güzel yaşanacak yeri ve çalışana altındır. *İmkanım oldu göç ettim, pişman oldum tekrar köyüme döndüm. Köyde hayat var. *İmkanım olduğu halde çıkmıyorum, çıkmayı da düşünmüyorum. *İmkanımız yok. *Batıda daha verimli ve sıcak iklimi olan bir başka köye gitmek isterdim. Bunun sebebi hayvanların burada soğğun fazla olmasından ötürü az verim vermesi ve beslenmelerinin daha maliyetli olması. *Yani yaşlandıkça göç etmeyi düşünüyor insan. *Evet, göç ederdik. *Hayır mesleğimi seviyorum. *İmkanım var, fakat göç etmek istemiyorum. *Tabi ki. *Hiç durmam, hemen giderim. *İş imkanı olsa, çıkardım köyden. *Durumum iyi olsaydı, köyümden göç ederdim. *Hayır, etmezdim. *Bilmiyorum. *İmkanlar var oldukça göç etmem. *Evet ederim. Çünkü tarım ve hayvancılığı öldürdüler. *Düşünürüm. *Göç ederdik.*

İlave etmek istediğiniz başka bir şey var mı?

Çalışmada, kırsal nüfusun yapılandırılmış görüşme formunda belirtilen başlıklar dışında, kendi gündemlerine ilişkin ilave etmek istediklerini gözlemlemeye çalıştığımız bu başlıkta, kırsal nüfus, havza arazilerinin kırsal kalkınmasının nasıl sürdürülebilir olabileceğine ilişkin yerel örnekler üzerinden tavsiyelerde bulunmuşlardır. Havza arazilerinin zorlayıcı ve kısıtlayıcı doğal çevre özelliklerinin farkında olan katılımcılar, bu durumun beşeri faaliyetler bağlamında ortaya çıkardığı olumsuzlukların aşılabileceği kanaatindedir. Havza arazilerinin, fiziki coğrafya özellikleri açısından ülkemizin dezavantajlı bir konumunda olmasının ortaya çıkardığı zorlukların, devletin elverişli coğrafi özelliklere sahip diğer bölgelere kıyasla bölgeye vereceği teşvikler, destekler ve temel kullanım maddelerinde uygulayacağı vergi indirimleri ile biraz daha hafifletilebileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca kırsal nüfusta, doğal kaynaklara karşı çevre bilincinin oluşturulmasının, yerel yönetim organizasyonlarından merkezi yönetim unsurlarına kadar tüm paydaşların, havza kırsal yaşamının ihtiyaç duyduğu sosyodemografik ve sosyoekonomik uygulamaların hayata geçirilmesinde öncü olmalarıyla sağlanabileceği vurgulanmıştır. Son olarak havza kırsal yaşamı üzerindeki şehirselleşmenin kaldırılması ya da en azından hafifletilmesinin elzem olduğu yönündeki yanıtlar da elde edilen diğer verileri oluşturmaktadır.

**Köyümüz kırsal kalkınmayı sağlamaya çalışan bir köy. Sorunumuz çok, ilgilenen az. Evlerimiz mağara hayatı, hanımlarımız sürekli toz, toprak temizlemek zorunda kalıyor. Köyümüzü seviyoruz ama güzel bir ahır, güzel oturacağımız bir ev ve desteklemeli hayvanlarla işletmelerimizi güçlendirebiliriz. Doğu köylerinin faaliyeti bana göre böyledir. Yakın bir süre önce batıya tatile gitmiştik. Orada tarlada 5. hasat alınmış, bizim buralarda 1. ya da 2., o da yonca. Aslında devletimizin buralardan vergileri az alması gerekiyor. *Suni tohumlama ile daha iyi ırk geliştirerek, kendi hayvanlarımızı yetiştirmek. *Bu bölgeyi, batı ile aynı şartlarda değerlendirmemeli. Örneğin şekerpancarında biz dönüme en fazla 4-5 ton, batıda ise 9-11 ton verim alınmaktadır. Sadece buna bakılırsa bile doğu ile batının farkı anlaşılır. *DSİ'den Karasu Çayı'nın temizlenmesi ve yatağının ıslah edilmesini istiyoruz. *Karasu Çayı'nın yatağındaki kirlilik yüzünden tarım yapılamıyor. *Karasu Çayı drenaj kanallarının temizlenmesi, kamu kurumları ilgisiz. *Karasu Çayı taşkın sorunu. Otlak ve meralar su baskınına maruz kalıyor. *Otlak ve meralarda sulama imkanları ve hayvanlar için barınaklar olmalı. *Hayvancılığı profesyonel bir şekilde yapmak istemekteyim. Fakat maddi imkansızlık ve arazi sıkıntısı yaşıyoruz. *Bölgesel kalkınma planları yapılmalı. Mera ve dağlık arazilerin kullanımı, kırsal nüfus için teşvik edilmeli. Gelen mülteciler tarım ve hayvancılıkta istihdam edilmek üzere kabul edilmeli. 5 yıl süre ile aynı sektörde ve aynı yerde işçilik yapanlara vatandaşlık hakkı verilebilir. *Önceden bütün dağlarımız işleniyormuş öküz ile.*

Saban döneminden sonra traktör dönemine geçilince, durum değişiyor. Tarlalarımızın çoğu dağlık arazide olduğu için ne işleyebiliyoruz ne de hayvanımız çok. Bu nedenle dağlarımızı ne hayvanlarla doldurabiliyoruz ne de işleyebiliyoruz. Bu da gelirimizi etkiliyor. *Gölet ve su kaynakları artırılmalı. Sistemli, dengeli bir şekilde, arazi kapasitesine göre hayvan sayısı oluşturulmalı. Dağlarımızda hiç ağaç yok, ağaçlandırılması gerekli. Geçen yıl dağda gezerken büyük taşların arasında bir bitki gördüm. Gittim, tanıyorum meşe ağacına benziyordu. Demek ki ekilse, olacak. 20 yıl önce Köşk kırsal mahallesi yukarı kesiminde, devlet ağaçlandırma yaptı. Hatta biz bile çalıştık. Çam ağacı ektik, günlük yevmiye ile. Şimdi orası orman olmuş, çok güzel görünüyor. Neden her köyün dağında orman olmasın ki. *Tarım arazilerinin satılması ve bu araziye alan insanların, bu arazileri tel örgü ile çevirerek ve sadece yazlık olarak kullanması çok yanlış. Devletin buna dur demesi lazım. Tarla, çayır gibi tarım arazisi olarak geçen arazilere ruhsat nasıl veriliyor. Bunu hala anlayamadım. Sizler tarım ve hayvancılığın önemini anlatmaya çalışıyorsunuz ama nafile. Yakında her taraf, tel örgü olacak. Eskiden "tarla tarlanın yoludur" derdi büyüklerimiz, o yola şimdi tel örgü çektiler. Hayvancılığa gelince, şöyle bir durum var. Hayvan sayısı fazla, otlak, mera yetersiz. Devletimiz her yönden hibe, destek veriyor. Ama denetim yetersiz. Adama mazot, gübre desteği, kredisi veriyor, adam dolara yatırıyor. Devletin, bu verilen kredinin, hibenin tam olarak kontrolünü yapması lazım. Yazıktır, ihtiyaç sahibi tam olarak tespit edilip, kontrollü bir şekilde verilmeli. *Tarımsal üretimde, bilgi ve modern araç gerece geçilmeli. Maksimuma yakın üretim hedeflenip, hayvancılığın hem süt ve süt ürünleri hem de besi (ahır) hayvancılığı şeklinde değerlendirilmesi gerekir. Tabi ki, bölgeye uygun modern ahır sistemleri artırılmalı ve ayrıca bölgeye uygun melez ve verimliliği yüksek farklı ırklara geçiş yapılmalı. *Bence bayanların ilgilenebileceği faaliyetler oluşturulması gerekiyor. Mesela el sanatları, bununla ilgili kurslar açılması gerekiyor. Tarım ve hayvancılıkta mazot ve gübre desteklerinin artırılması kaçınılmaz. Maliyetler gerçekten çok yüksek. Mazot ve gübrede %400'lere varan artışlar, imkanlarımızı ve isteğimizi kırıyor. Asgari ücretle çalışan bir kişi, benden rahat. Bu şartlarda, tarım ve hayvancılık olmaz. *Hayvancılığa destek, tarım ve yemleme desteği şart. Ahır ve çiftlik desteklerinin, artması gerekiyor. *Gönül vererek yapacağın işi, severek dürüst çalıştın mı, dünyalar senin olur. O da devletin sana desteğiyle, imkanları sağlamasıyla olur. *Bu konularda yardımlar sağlanmalı. *Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları olarak, tarımın daha gelişmesi için modern ekipman desteklerinin ziraat odaları ve il/ilçe tarım müdürlükleri aracılığı ile daha kolay erişim sağlanarak yürütülmesi gerekmektedir. Belediye kendi gücü doğrultusunda bir şeyler yapıyor ama yeterli düzeyde erişim sağlanamıyor. İl ve ilçe tarım müdürlükleri ile konuyla ilişkili kamunun diğer taşra teşkilatlarının, çiftçilerin görüşlerine daha fazla başvurmasını temenni ediyoruz. *Küçükbaş hayvan besleyen bir işletmede, kışın 100 baş olan küçükbaş hayvan sayısı, yazın 1000 küçükbaş hayvan oluyor. Bu sebepten ötürü meralarımız hayvanlarımıza yetmiyor. Köyümüzün tarımsal üretimine su yetmiyor. *Evet devletimiz ahır desteği veriyor. Hak etmeyenler gidip alıyor ama bizim gibi gelir düzeyi düşük insanlar, bu haklardan yararlanamıyor. Doktor, avukat, müteahhit gibiler, bu desteklerden yararlanıyor ama bizlerin önüne öyle engeller koyuyorlar ki, bizlerin ne maddi ne de başka türlü yetişmemizin imkanı yok. Tarım aletleri keza aynı. Bir makinenin devlet desteği olmadan önceki fiyatı 10 lira ise devlet destek verdiği zaman o ürün anında 20 lira oluyor. Yani devletin desteği, arada buhar oluyor. Bunların önüne geçilmesi gerekiyor. *Yok. *Tarım arazilerinin geliştirilmesi ve genç nüfusun teşvik edilmesi gerekiyor. *Tarım ve hayvancılıkla ciddi manada uğraşan insanlarla el ele vererek bir şeyler yapılmalı. Yetkililer, sorunun ne olduğunu sahada görmeli. Deneme yanılma usulü ile değil. Bizim köyün suyu yok, su sorunu çözülsün göç durur. 2010-2011 döneminde DAP'tan 12 işletme kapandı. Bir yetkili sormadı ki sorunuz ne, neden kapandınız, niye battınız?

Tartışma

Coğrafya biliminin laboratuvarı saha çalışmalarında yararlanılan en önemli araştırma yöntemlerinden biri, nitel araştırma yöntemidir. Yönteme ait araştırma tekniği olan yarı yapılandırılmış görüşme formları ise sahadaki yerel paydaşların yaklaşımlarını doğrudan tespit etmede çok önemli bir role sahiptir.

Araştırmanın uygulandığı kırsal alanlar, sahip oldukları hassas ekosistemleri ve kültür ocakları mahiyetindeki geleneksel yaşam tarzları ile korunmaya ve kalkınma olgusunun sürdürülebilir çerçevedeki kapsayıcılığına ihtiyaç duymaktadır. Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları, fiziki coğrafya özelliklerinin kazandırdığı sınırlandırıcı ve zorlayıcı karasal koşulları ile sürdürülebilir kırsal kalkınma olgusuna, diğer kırsal alanlardan daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Ülke geneli kırsal alanlarına göre dezavantajlı durumu ile yerel paydaşlardan başlamak üzere, yerel yönetim organizasyonları, sivil toplum kuruluşları ve kamu/özel sektör kuruluşlarının bütüncül yaklaşımı ile geliştirilecek bir paradigma, araştırma sahası ve benzer özellikteki diğer bölgelerdeki kırsal alanlar için bu konuda umut ışığı olabilecektir.

Bahsi geçen paradigmanın temelinde, kırsal nüfusun iş ve yaşam standartlarının artırılmasının yanında, fiziki ve beşeri coğrafya çıktılarını koruyacak bir ekonomik modelin oluşturulması ve bunun yerel paydaşlarca sahiplenilmesinin sağlanması yatmaktadır. Bu modelde kırsal nüfusun işsizlik, fakirlik ve yoksunluğunu bitirecek bir tarım politikasının oluşturulması şüphesiz sosyoekonomik yapıdaki olumsuzlukları giderecek ve kırsal nüfusun göç olgusunun hızını kesebilecektir.

Sosyoekonomik yapıda görülecek iyileşme, kırsal nüfusun yaşam standartlarını yükseltecek, toplumsal yapılarına nitelik kazandıracak ve yürütecekleri ekonomik faaliyetlerde daha örgütlü ve profesyonel olmalarına olanak sağlayacaktır.

Özetle kırsal kalkınmanın sürdürülebilir kılınmasına yönelik; **Kırsal alanda yer alan doğal kaynak potansiyelinin coğrafi bir bakış açısıyla tespit edilmesi, *Gerçekleştirilecek ekonomik modelin kırsal alanı oluşturan coğrafi mekan bileşenleriyle uyumlu olması, *Kırsal nüfusun, ekonomik modelin tüm süreçlerine aktif olarak katılımının sağlanması, *Coğrafi ortamın sahip olduğu şartlar ve imkanlarda iyileşme ve gelişmenin gözlenmesi, *Ekonomik modelin, süreçte görülebilecek aksama ya da olumsuzluklara karşın, uygulamalı coğrafya ilkeleri kapsamında dinamik ve esnek bir yapıda olması, *Kırsal nüfusun hassasiyetleri yanında, yerel paydaşlarında ekonomik model ile ters düşmeden sahiplenmelerinin sağlanması, *Merkezi yönetim başta olmak üzere yerel yöneticiler, kamu özel sektör kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin plana şeffaf, katılımcı, yapıcı ve çözüm odaklı yaklaşım sergilemelerinin sağlanması, önem arz etmektedir.*

Doğal çevrenin sahip olduğu özellikler kapsamında taşıma kapasitesi dikkate alınmadan, sahadaki muhatapları meydana getiren kırsal nüfus sürece dahil edilmeden, merkezi/yerel yönetim ve diğer yerel paydaşların karar mekanizmalarına uyumu sağlanmadan, sorunun tespiti ve çözümüne yönelik ilgili tüm alanlardan harmanlanmış bilimsel ve rasyonel bir bakış geliştirilmeden, sürdürülebilir kırsal kalkınma çalışmalarının sonuçsuz kalması kaçınılmazdır.

Sonuç ve öneriler

Coğrafi yeryüzü bütünlüklerinden havza mekânsal unsuru özelinde, bu alanlardaki coğrafi ünitelerin yerel ve geleneksel kullanıcısı olan kırsal nüfus, çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur. Kırsal alan dediğimiz arazi birimleri üzerinde yaşamını sürdüren bu yerel paydaşlar, coğrafi ortamlarıyla birlikte her zamankinden daha çok dinlenilmeye, anlaşılmaya ve sahiplenilmeye ihtiyaç duymaktadır.

Arazi kullanım kalıplarının, modernleşme paralelinde çevre hassasiyetinden ticari kaygılara dönüşen yapısı, kırsal alanlar ve bu alanlar üzerinde yaşayan kırsal nüfus üzerindeki baskıyı artırmıştır. Yönetim organizasyonları tarafından merkezden planlanan ve uygulamaya konulan kırsal kalkınma planlarında, kırsal nüfusun bu noktadaki tecrübeleri, hassasiyetleri ve beklentileri çoğu zaman görmezden gelinmektedir. Dolayısıyla hedeflenen kazanımlara ulaşmada, planların ihmal edilen yerel ayağı eksik kalmaktadır. Bu durumun en önemli yansıması yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yürüttüğümüz çalışmada elde edilen verilerden görülmektedir.

Coğrafya biliminin laboratuvarı olan yeryüzü mekânsal unsurları, beşeri sistemlerin yürüttüğü/yürüteceği tüm çalışmalarda odak noktasını teşkil etmektedir. Şüphesiz coğrafi üniteleri ilgilendiren tüm çalışmalarda, coğrafya biliminin kalkınma olgusunu sürdürülebilir kılmaya yönelik gelişmiş çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutları kapsayan bütüncül bakış açısı yol gösterici olacaktır.

Coğrafya biliminin yararlandığı nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu tekniği, kırsal nüfusun kırsal alanlara yönelik bakış açıları, duyguları ve toplumsal normlarını belirlemede yararlanılan en önemli araçlardan biridir. Çalışma, kırsal alanların tüm paydaşları ve hassas ekosistemleri ile kalkınmanın sürdürülebilir kılınmasına yönelik olarak, yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden kırsal nüfusun beklentilerine kulak vermek üzere hazırlanmıştır. Coğrafi perspektiften uzak bir formatta yürütülen çalışmaların, kırsal alanlar ve kırsal nüfusun hassasiyetleri ile önceliklerini çoğu kez görmezden geldiği görülmektedir. Bu durumunda, insanlık için hayati öneme sahip bu eşsiz coğrafi ortamların, ihmal edilmeleriyle atıl kalarak kaybedilmeleri sonucunu doğuracağı çalışmadan elde edilen cevaplardan görülmektedir.

Erzurum Ovası ve Daphan Ovası Havzaları özelinde, doğal çevre unsurlarının kısıtlayıcı ve zorlayıcı karaktere sahip doğal ortam özellikleri, ülke geneli için bu bölge ve çevresini kalkınma başlıkları bağlamında istatistiksel olarak geri planda bırakmıştır. Araştırma sahası ve çevresinde bu durumu ortaya çıkaran fiziki coğrafya özellikleri, bölgeye geçmişten günümüze ön yargı ile yaklaşılması sonucunu doğurmuş ve bu minvalde gelişen makus talihi ise kader olarak kanıksatılmaya çalışılmıştır. Aslında özelde çalışma sahası, genelde ise benzer coğrafi ortam koşullarına sahip bölgelerde, kısıtlayıcı ve zorlayıcı bir çerçevede tezahür eden bu kanıksanmış "kader" kavramından ziyade, bölgenin uygulamalı coğrafya ilkeleri ile yapılacak analizi sonucunda görüleceği üzere, fiziki ve beşeri ortamın birlikteliğinde sunulmuş ve değerlendirilmeyi bekleyen imkanları söz konusudur. Bu olguya dair farkındalığın oluşturulmasında; sahadaki beşeri kaynağın ilk elden temsilcileri olan kırsal nüfusa, yerel yönetim mekanizmasının kurumsal yapıdaki ilk temsilcileri olan muhtarlıklar ve belediye teşkilatlarına, kamu otoritesinin yereldeki taşra teşkilatları ile kooperatifler, sivil toplum kuruluşları, dernekler ve konuyla ilgili diğer özel sektör yapılanmalarına büyük sorumluluk ve görevler düşmektedir.

Yazar Katkıları: Fikir- Ş. G.; Tasarım-Ş. G.; Denetleme- Ş. G., Z. K.; Kaynaklar- Ş. G.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi- Ş. G.; Analiz ve/veya Yorum- Ş. G., Z. K.; Literatür Taraması- Ş. G.; Yazıyı Yazan- Ş.G.; Eleştirel İnceleme- Z. K., Ş. G.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept- Ş. G.; Design- Ş. G.; Supervision- Ş. G., Z. K.; Resources- Ş. G.; Data Collection and/or Processing- Ş. G.; Analysis and/or Interpretation- Ş. G., Z. K.; Literature Search- Ş. G.; Writing Manuscript- Ş.G.; Critical Review- Z. K., Ş. G.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Altuntaş, M., & Telatar, T. G. (2022). Paramediklerin İş Yeri Kültürüne Yönelik Benimsedikleri Kuralların Yarı Yapılandırılmış Görüşmelerle İncelenmesi: Nitel Bir Çalışma. *Anatolian Journal Of Emergency Medicine*, 5(4), s. 175-180.
- Atalay Oral, M. (2019). Kırsal Alanda Yaşayanların Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(7), s. 354-372.
- Atalay, İ. (1978). Erzurum Ovası ve Çevresinin Jeolojisi ve Jeomorfolojisi. *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, s. 3-6.
- Berry, D. L., Maliski, S. L., & Ellis, W. J. (2006). Qualitative Research Techniques. (D. P. Wei, Dü.) *Clinical Research for Surgeons*, s. 297-310.
- Boşnak, B. (2022). Sivil Toplum Çalışmalarında Yarı Yapılandırılmış Mülakatlar. *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(51), s. 239-255.
- Çelik Ateş, H. (2017). Kırsal Yoksulluk ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Politikaları. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), s. 1-8.
- Geray, C. (1999). Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve "İlçe Köy Birlikleri" Önerisi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, s. 11-42.
- Gök, C. (2015). *Havza Sürdürülebilirlik İndeksinin Türkiye'de Uygulanması: Ergene Havzası Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kolukırık, C. (2010). *AB Kırsal Kalkınma Politikaları, Fonları ve Türkiye'nin Yararlanma Alanları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Polat, A. (2022). Nitel Araştırmalarda Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Soruları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), s. 161-182.
- Sözer, A. N. (1963). *Erzurum Ovasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*. Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Torun, G. (2008). *Sürdürülebilir Gelişme Bağlamında Havza Planlaması ve Yönetimi: Alibey İçme Suyu Havzası Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Turgut, N. (1996). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Katılımın Rolü. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s. 701-715.
- Uzun, A. (2014). *Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Madra Dağı'nın Doğal ve Beşeri Kaynaklarının Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, A., Tuncer, M., & Zorlu, K. (2016). Yavaş Şehir (Sürdürülebilir Yerel Kalkınma) Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 6(10), s. 1-18.